

Theaterkroniek

De spanning van de twijfel

Max Arian

Plotseling kan er in Nederland weer geëngageerd toneel worden gemaakt. Nee, geen uitgesproken politiek theater. Toneel-met-spandoeken zien we nog niet zo snel terug. Wel toneel dat over politieke zaken gaat, maar dan zonder pasklare antwoorden, wel met twijfel, piekeren, verschillende kanten laten zien van grote problemen, die het toneel niet kan oplossen maar waar het wel de menselijke dimensies van kan laten zien. Van Sint Petersburg via Amsterdam naar Jeruzalem.

De voorstelling *Veel liefs uit Rusland* van theatergroep de Kern bevat voor mij een aangename verrassing. Tegenwoordig wordt over het communisme alleen in louter negatieve termen gesproken; het is even erg, ja, misschien erger dan Hitlers nationaal-socialisme en daarmee is de kous af. Dat er ook mensen waren die in dat communisme geloofden, die misschien zelfs geloofden dat Gorbatschov eind jaren tachtig, begin jaren negentig, na de door hem mogelijk gemaakte val van de Muur, de kans had moeten krijgen een communisme met een menselijk gezicht te ontwikkelen, vindt nu niemand meer interessant. Nog erger: ook over de worsteling met aanvankelijke idealen die steeds weer, om verschillende redenen, in hun tegendeel verkeren zijn wordt geen toneel gemaakt.

Dat doet dit nieuwe stuk van de Kern wel. In de woorden van de enigszins door teveel wodka aangeschoten Russische Alexej: ‘We waren toch ontzettend blij met Gorbatschov, met de glasnost, de perestrojka? We hebben toch urenlang gedanst op het Rode Plein? Met de vrienden van kroeg naar kroeg discussiërend, filosoferend over de toekomst. Ja, ik geloof dat het echte socialisme, dus niet dat van Stalin, iets wezenlijks kan bijdragen aan de samenleving. Dat de wereld zonder socialisme er heel anders zou hebben uitgezien. Ik geloof niet dat de liberale markteconomie de enige weg is. Ik geloof dat de mensheid meer is dan een optelsom van individuen die alleen maar voor zichzelf wensen op te komen. Ik geloof dat we er ook zijn om elkaar te beschermen, te behoeden voor ongeluk, wakker te schudden als we dreigen in te slapen. En bovenal geloof ik in de schoonheid van de troost...’

Veel liefs uit Rusland stelt het probleem van de verloren idealen aan de orde. Niet alleen de socialistische idealen van Gorbatschov, ook de verlichtingsidealën van de Russische tsarina Catharina de Grote in de achttiende eeuw. De idealen van Gorbatschov liepen uit op het wilde marktdenken van Jeltsin en de autocratie van Poetin, dat wordt in het stuk niet ontkend. Catharina moest zich ontwikkelen tot een despoot om haar idealen te kunnen handhaven. Het stuk zegt niet dat het anders had kunnen lopen, maar door een vernuftige constructie zien we idealisten in de eenentwintigste en in de achttiende eeuw dooreen geweven en tegenover hen de tegenkrachten die hun idealisme onmogelijk maken.

Jan-Jaap Jansen van de Kern speelde als jong acteur nog in de jaren zeventig bij de politieke theatergroep Sater en hij begon daarna, samen met actrice Ineke ter Heege een eigen groepje dat kleinschalig theater maakt over historische figuren. Ze schrijven het meestal zelf en ze streven niet naar groots of artistiek vernieuwend theater, wel maken ze altijd smaakvol, degelijk en interessant toneel.

Dat geldt ook voor *Veel liefs uit Rusland*, dat geïnspireerd werd door de opening in Amsterdam van een dependance van het beroemde Peterburgse Hermitage-museum. In het stuk reist een kritische Nederlandse weekbladjournaliste Sophie (Ineke ter Heege) naar Sint Petersburg om een reportage te schrijven en daar ontmoet zij een al wat ouder echtpaar, Olga (Margreet Heemskerk) en Alexej (Jan-Jaap Jansen). Olga heeft zich aangepast aan alle veranderingen die Rusland de laatste jaren heeft ondergaan, zij is uit op geld en daarvoor is zij als kunstbestuurder bereid zich bij alle heersende stromingen, ook bij de censuur van Poetin en zijn klik neer te leggen. Alexej is conservator en heeft

nog één hartstocht: een tentoonstelling te maken over de liefde, over weemoed, hartstocht en hoop. Hij wil geen concessies doen en verlangt terug naar de tijd van glasnost en perestrojka van Gorbatschov en ook naar de idealen die Catharina de Grote wilde doorvoeren.

Sophie en Alexej voelen zich tot elkaar aangetrokken, dat vind ik niet zo heel erg interessant, maar hun liefde maakt het in dit stuk mogelijk dat ze langzaam veranderen in Catharina en haar geliefde, legeraanvoerder prins Potemkin, die samen discussiëren over de Verlichting, de kunsten, het onderwijs en het verheffen van het volk, allemaal mooie woorden, waar weinig van terecht komt als een valse tsaar datzelfde volk tegen Catharina opzet en zij de absolute macht naar zich toetrekt.

Ook de Kern kan ons ook niet uitleggen wanneer idealen wel op iets goeds kunnen uitlopen, maar het is al mooi dat ze het tenminste over idealen hebben, waar je onweerstaanbaar over blijft doorpraten en doordenken na afloop van het stuk.

Het beloofde feest

Van een heel andere orde zijn de theaterproducties van de jonge toneelmaker Ilay den Boer. Hij is in 1986 in Israel geboren, maar zijn ouders verhuisden toen hij drie jaar was naar Nederland, naar Dordrecht nog wel. Hij wordt verscheurd door een enorme liefde voor dat Israel en de kritiek die hij tegelijk op de politiek van dat land heeft. In een serie van niet minder dan zes voorstellingen, onder de overkoepelende titel: *Het beloofde feest*, onderzoekt hij de houding van zijn familieleden tegenover hun land: zijn Israelische moeder, zijn in Litouwen geboren grootmoeder, zijn Nederlandse vader, zijn broer, zijn grootvader en zichzelf.

Ilay den Boer doet dat op een heel bijzondere manier. In zijn eerste stuk, *Smakelijk eten*, nodigt hij het publiek uit aan een grote tafel, waar zijn bar mitswa-feest wordt gevierd. Hij worstelt met zijn joodse identiteit en uit zijn twijfel door zijn moeder pijnlijk te ondervragen over haar redenen met hem naar Nederland te gaan. Zijn moeder antwoordt hem ook – op video – en zegt dat hij nu eenmaal de pech heeft als jood in Israel te zijn geboren.

Voor het vervolgstuk, *Janken en schieten*, neemt hij ons mee in een oude autobus, waarmee zijn grootmoeder, die maar net de moord op de joden in Litouwen wist te overleven, direct na de Tweede Wereldoorlog richting Palestina reist. Hij onderzoekt de wortels van haar nationalisme, dat geen plaats laat aan de Palestijnen en anderen die zij als haar vijanden ziet. Ook hier zien we hoe idealen en het zoeken naar veiligheid in hun tegendeel kunnen verkeren. Het stuk eindigt met een kreet van wanhoop.

Aan de derde voorstelling wordt nu door Ilay den Boer gewerkt, die zal in maart van start gaan. Hij noemt het *Dit is mijn vader* en speelt het ook samen met zijn vader, die ooit als niet-joodse, idealistische, met schuld beladen Nederlander naar Israel ging. Hij wil met hem nagaan hoe de houding van Nederland tegenover jodendom en Israel in elkaar steekt, of Nederland medeverantwoordelijk is aan wat er nu tussen Israel en de Palestijnen gebeurt. Hij wil dat, verrassend genoeg, doen aan de hand van de Fassbinder-affaire uit 1987 en de dubbelzinnige rol die acteur Jules Croiset daarbij speelde toen hij zichzelf ontvoerde, knevelde en op z'n eigen arm zette: 'zes miljoen plus een'.

Ilay den Boer haalt een heleboel overhoop, op persoonlijk, politiek, theatera en historisch niveau. Ook hij pretendeert geen antwoorden te geven en wil niet oordelen en geen standpunten uitdragen, maar: 'dingen nuanceren, oprekken, verwarren'. Hij wil mensen via persoonlijke verhalen laten nadenken over de te grote en te ingewikkelde problemen, waar geen antwoorden op te verzinnen zijn.

Hij doet dat met talent, fantasie, een enorme energie en heeft daar succes mee. Ook de twee eerste stukken worden nog steeds gespeeld, en zullen zelfs in het buitenland te zien zijn. Niet in Israel trouwens, want hij heeft geweigerd daar in dienst te gaan en dat neemt zijn familie hem kwalijk. Misschien ka hij nog eens een groot Israelisch-Nederlands theaterfestival over de twijfel organiseren. Want hij ziet nu dat er in Israel een jonge generatie kunstenaars is die met een nieuw bewustzijn naar de grote trauma's kijken en daar op een originele manier vorm aan geven. Er is nog hoop. Zoals Alexej zegt: al is het maar de schoonheid van de troost.

Veel liefs uit Rusland van theatergroep de Kern is tot en met 30 maart in heel Nederland te zien, onder meer op 11 en 12 maart in het Compagnietheater, Amsterdam, met de mogelijkheid van een

combinatie met de nieuwe tentoonstelling over pioniers van het modernisme in het museum de Hermitage. Informatie: www.theatergroepdekern.nl

Dit is mijn vader, het derde deel van de serie Het Beloofde feest van Ilay den Boer is vanaf 3 maart te zien in Maastricht, Den Bosch, Amsterdam, Tilburg en Utrecht. Informatie: www.huisvanbourgondie.nl